

УДК: 81`27

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2018-74-20>

ШЕЙКО О. С.

*(Запорізький національний технічний університет)***СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ КОНЦЕПТ “MARGINALIZATION”**

Стаття присвячена аналізу соціолінгвістичного концепту “marginalization” та його значенню у життєдіяльності сучасного суспільства. Систематизовані дефініції “marginalization” в англійських словниках та спеціалізованій довідковій літературі. До компонентів соціолінгвістичного концепту “marginalization” відносяться такі соціальні явища як “outsider”, “subculture”, “minority”.

Ключові слова: маргінал, маргіналізація, аутсайдер, субкультура, меншість, набутий соціальний статус, ідентичність, соціолінгвістика

Sheiko O. S. Sociolinguistic concept of “marginalization”. The article is dedicated to the analysis of sociolinguistic concept of “marginalization”. In the contemporary world community as well as in the particular countries and regions the process of marginalization of individuals and certain social groups is intensified because of economic instability, military-political conflicts and migration streams, so it is important to analyze it from sociolinguistic perspective. One of the main indicators of human position in the society is the achieved social status and if it is transitive and therefore uncertain for a long time a person or a social group is found to be under the negative impact of marginalization. The author examines etymology and various definitions of “marginalization”, “marginal”, “to marginalize” from prominent English general and specialized dictionaries. Marginalized population is restricted or deprived of access to political, economic, social power and decision-making. When a person is marginal or considered to be such according to the “Labeling theory”, he experiences problems with social identity because he is “on the margins” – between two social (economic, national, linguistic, religious) groups, in some cases there can be double identity, or even excluded from the active participation in society. The components of sociolinguistic concept of “marginalization” can include the following social phenomena: “outsider”, “subculture” and “minority”, several of their definitions are represented in the article. Marginal people feel as outsiders or they are perceived in such a way by others. Psychological peculiarities of outsider have negative influence on personality’s self-esteem and general psychological condition. As a result of marginalization process social groups form a specific subculture with unsteady values and norms of social behavior (even deviant one), it is reflected in particular language peculiarities which are important to examine. Usually marginalized social groups are considered to be a minority in the society because otherwise it will lead to total destabilization of social system.

Key words: marginal, marginalization, outsider, subculture, minority, achieved social status, identity, sociolinguistics

Актуальність теми дослідження. В сучасному світі за умов економічної нестабільності, військово-політичних конфліктів, інтенсифікації міграційних процесів підвищується рівень маргіналізації людини, соціальних груп та, як наслідок, суспільства взагалі. Це соціальне явище та процес стосується як окремих країн та регіонів, так і світового співтовариства в цілому, тому доцільно проаналізувати його з точки зору соціолінгвістики.

Предмет дослідження – соціолінгвістичний концепт “marginalization”.

Об’єктом дослідження є соціальний статус як соціолінгвістична категорія.

Мета дослідження полягає в аналізі соціолінгвістичного концепту “marginalization”.

Завдання наукового пошуку:

- систематизувати дефініції “marginalization” в англійських словниках та спеціалізованій довідковій літературі;
- виявити та схарактеризувати компоненти соціолінгвістичного концепту “marginalization”.

Однією із важливих категорій соціолінгвістики є соціальний статус людини або соціальної групи. У «Словнику соціолінгвістичних термінів» наводиться наступне його трактування: «соціальний статус – це стан індивіда у суспільстві, його постійне або тимчасове місце у соціальних ієрархіях різного типу, яке визначає взаємовідносини з іншими членами суспільства; це відносний стан (позиція) індивіда чи групи в соціальній системі, яке визначається по осі «вище-нижче» у відповідності з низкою ознак, специфічних для даної системи (економічних, професійних, етнічних), які можуть оцінюватися як престижні або непрестижні у відповідності з ціннісними установками, прийнятими у кожному конкретному суспільстві» [Словарь социолингвистических терминов 2006, с. 206-207].

На рівні соціального статусу, особливо, набутого (achieved social status), формується ідентичність людини у суспільстві, тобто усвідомлення себе завдяки та в межах

приналежності до певної соціальної групи. Це фіксується у мовній свідомості та впливає на особистісне відображення дійсності.

У процесі життєдіяльності людини існують такі періоди, коли вона свідомо або під впливом соціальних умов на деякий час втрачає свій звичний соціальний статус - це об'єктивна тенденція змін, перехід та адаптація до нового. Але, якщо така ситуація триває довгий час, вона набуває негативних наслідків для особистості: без стійкого соціального статусу людина почуває себе невизначеною та непевною, порушується її соціальна ідентичність: вона не асоціює себе ні зі «старою», ні із «новою» соціальною групою або не прийнята до їхнього складу, тобто опиняється «між» ними - цей процес отримав назву маргіналізації - “marginalization”. Якщо велика сукупність людей чи навіть цілі соціальні групи одночасно надовго попадають у маргінальний стан - існують «поза межами» суспільства, це негативно впливає на його розвиток (безробітні, безхатьки, іммігранти).

Зосередимося на етимології слова “marginal”. У Dictionary by Merriam-Webster вказано, що “margin” – це іменник латинського походження, який означає «поля, пусте місце, яке оточує текст у книзі» [Dictionary by Merriam-Webster]. По відношенню до соціального статусу людини чи положення соціальних груп у суспільстві вперше термін “marginal” був запропонований американським соціологом Робертом Парком у 1928 році в контексті аналізу міграційних процесів. У своїй статті “Human Migration and the Marginal Man” («Міграція та маргінальна людина») він визначив маргінальну людину як «новий тип особистості, культурний гібрид, людину, яка одночасно живе та приймає участь у культурному житті і традиціях двох різних народів; ніколи не бажає, навіть, якби їй було дозволено, розірвати зв'язок зі своїм минулим та його традиціями, та у повній мірі не прийнята до нового суспільства, в якому вона зараз повинна знайти місце. Це людина на краю (“on the margin”) двох культур, двох суспільств, які ніколи повністю не взаємопроникають та не зливаються» [Park 1928, pp. 892].

У 70-х роках ХХ століття слово “to marginalize” – маргіналізувати поширюється у засобах масової інформації та, відповідно, закріплюється у суспільній свідомості, набуває сучасного сенсу: «знизити до неважливого або безправного положення - до метафоричних меж (“margins”) суспільства». У статті в “The Los Angeles Times” від 20 червня 1968 року було зазначено, що «негрів тримали осторонь, маргіналізували (“marginalized”), таким чином включили до великої більшості хронічно бідних» [Dictionary by Merriam-Webster].

Звернемося до дефініцій слів, пов'язаних з соціолінгвістичним концептом “marginalization”. У The Free Dictionary “marginalization” – «маргіналізація» розуміється як «соціальний процес навмисного або ненавмисного переходу до маргінального стану (особливо, як група у суспільстві)» [The Free Dictionary], а у Oxford Dictionaries – це «ставлення до людини чи групи як до незначущої або периферійної» [Oxford Dictionaries].

Як прикметник “marginal” – «маргінальний» у Collins Dictionary розглядається так: «якщо ви описуєте людей як маргінальних, ви маєте на увазі, що вони не долучені до загальних подій у розвитку суспільства, тому що вони бідні або не мають прав» [Collins Dictionary]; у Longman Dictionary of Contemporary English «маргінальні люди або групи – це ті, які не вважаються впливовими чи важливими» [Longman Dictionary of Contemporary English]; у Dictionary by Merriam-Webster маргінальний характеризується «як об'єднання звичок та цінностей двох дивергентних культур та неповна асиміляція в жодній з них; маргінальний – вилучений або існуючий поза «мейнстріму» суспільства чи групи» [Dictionary by Merriam-Webster]; у Oxford Dictionaries «маргінальна людина, з точки зору соціології, це та, яка належить частково до двох різних соціальних груп або культур, але повністю не інтегрована до жодної з них; у ширшому сенсі, це людина, яка ізольована від суспільства або знаходиться «на краю» суспільства, соціальної чи культурної групи» [Oxford Dictionaries].

В якості дієслова “to marginalize” – «маргіналізувати» у Cambridge Dictionary пояснюється як «відноситися до когось або чогось, ніби вони не важливі» [Cambridge

Dictionary]; у Collins Dictionary «маргіналізувати групу людей – це зробити так, щоб вони відчували себе ізольованими та неважливими, витисненими на периферію, поза «мейнстріму» суспільства» [Collins Dictionary]; у Longman Dictionary of Contemporary English «маргіналізувати – зробити людину чи групу неважливими та невадними несправедливим шляхом» [Longman Dictionary of Contemporary English]; у Dictionary by Merriam-Webster «маргіналізувати – знизити до неважливого або безправного положення у суспільстві чи групі» [Dictionary by Merriam-Webster]; у The Free Dictionary «маргіналізувати – поставити у положення маргінальної важливості, впливу або влади» [The Free Dictionary].

У англomовній спеціалізованій довідковій літературі “marginalization” – «маргіналізація» характеризується більш детально. У Оксфордських виданнях: у Dictionary of Geography (2015) «маргіналізація» – це «процес виключення індивідів та груп із повноцінного функціонування у суспільстві. Маргіналізована спільнота може стикатися із бар’єрами у доступі до адекватного працевлаштування, житла, освіти, медичних послуг та інших соціальних детермінант здоров’я.

Індекс маргіналізації Онтаріо базується на чотирьох критеріях: нестійка забезпеченість житлом, матеріальна депривація, залежність та етнічна концентрація»; у Dictionary of Gender Studies (2017) «маргіналізувати - зробити або тримати когось безправним поза (“on the margins”) спільною діяльністю та прийняттям рішень»; у Dictionary of Sociology (2015) «маргіналізація – це процес, шляхом якого група чи індивід позбавляються доступу до важливих посад та символів економічної, релігійної або політичної влади у суспільстві»; у Dictionary of Human Geography (2013) «маргіналізація – соціальний та економічний процес виштовхування індивідів або груп за межі суспільства чи виключення із нього. Цей процес діє як ідеологічно, так і матеріально, оперує внутрішньо та зовнішньо, дискримінує людей, позбавляє їх рівного положення і прав у суспільстві» [Oxford Reference].

Як наслідок маргіналізації людина чи соціальна група опиняється за межами активної участі у житті суспільства. Вона ідентифікує та усвідомлює себе як маргінальну (experienced by the individual) або суспільство відноситься так до неї (recognized by the others), тобто діють стереотипи суспільної свідомості – «наклеюється ярлик» (“Labeling theory” запропонована Х. Бекером), та вона вважається маргінальною поза своєю волею.

У нашому уявленні до компонентів соціолінгвістичного концепту “marginalization” слід віднести такі соціальні явища як “outsider” - «аутсайдер», “subculture” – «субкультура» та “minority” – «меншість».

Маргінали відчувають себе або сприймаються іншими як аутсайтери, це негативно впливає на психологічний стан людини та знижує її самооцінку. Розглянемо кілька дефініцій “outsider” – «аутсайдер». У Cambridge Dictionary “outsider” – це «людина, яка не входить до складу певної групи чи організації; або людина, яка не подобається та не сприймається іншими як член групи, організації, суспільства (“insider”) та відчуває себе іншою від тих, хто прийнятий як її член» [Cambridge Dictionary]; у Collins Dictionary “outsider” – «той, що не належить до певної групи або організації; не сприймається певною групою чи відчуває, що до неї не належить» [Collins Dictionary]; у Oxford Dictionaries “outsider” – «людина, яка не приймається суспільством або сама себе від нього ізолює» [Oxford Dictionaries]; у The Free Dictionary “outsider” – «той, хто вилучений із групи, асоціації, або до неї не належить; ізольований чи відсунений від спільної діяльності» [The Free Dictionary].

У процесі маргіналізації окремої людини та соціальної групи формується специфічна субкультура з хиткими цінностями та нормами суспільної поведінки, що відображається у певних мовних особливостях (наприклад, білінгвальні імміграційні субкультури, розповсюджені у сучасному світі).

Зупинимось на визначенні такого соціального явища як «субкультура» – “subculture”. У Cambridge Dictionary «субкультура» – це «спосіб життя, звичаї та ідеї певної групи у суспільстві, які відрізняються від решти суспільства» [Cambridge Dictionary]; у Collins Dictionary «субкультура» – «група людей одного віку, соціального чи економічного статусу,

етнічного походження, якій притаманні свої інтереси, цілі, особливі зразки поведінки та вірування» [Collins Dictionary]; у Longman Dictionary of Contemporary English «субкультура» – «певна група людей усередині суспільства та її стиль поведінки, вірування, переконання, діяльність; нерідко використовується для вислову несхвалення» [Longman Dictionary of Contemporary English]; у Dictionary by Merriam-Webster «субкультура» – це «етнічна, регіональна чи соціальна група, яка демонструє особливі зразки поведінки, достатні для вирізнення її серед інших усередині культури всього суспільства» [Dictionary by Merriam-Webster]; у The Free Dictionary «субкультура» – це «культурна субгрупа, диференційована за статусом, етнічним походженням, релігією або іншими факторами, які функціонально об'єднують групу та колективно впливають на кожного її члена» [The Free Dictionary].

Як правило, у суспільстві маргіналізовані соціальні групи являють собою меншість, тому що, у протилежному випадку, це призвело би до повної дестабілізації суспільної системи. Наведемо приклади розуміння слова “minority” – «меншість» у соціальному ракурсі. У Cambridge Dictionary «меншість» – це «будь-яка невелика група людей у суспільстві, яка відрізняється від інших за расою, релігією чи політичними переконаннями, або людина, яка належить до такої групи» [Cambridge Dictionary]; у Collins Dictionary «меншість» – «расова, релігійна, етнічна або політична група, менша за групу, яка контролює суспільство (“majority” - більшість)» [Collins Dictionary]; у Dictionary by Merriam-Webster «меншість» – це «частина населення, яка відрізняється від інших за певними характеристиками та часто зазнає диференційного відношення» [Dictionary by Merriam-Webster]; у The Free Dictionary «меншість» – «група, яка має мало влади чи менш репрезентована у порівнянні з іншими групами всередині суспільства» [The Free Dictionary].

Висновки. Соціолінгвістичний концепт “marginalization” відіграє значну роль у житті сучасного суспільства. Невизначений соціальний статус людини призводить її до аутсайдерства, а для соціальної групи це ще відбивається у формуванні певної субкультури, притаманної для маргінальної меншості. **До перспектив** подальшої розробки даної проблематики слід віднести дослідження мовних особливостей маргінальних субкультур.

Література

- Словарь социолнгвистических терминов / В. А. Кожемякина, Н. Г. Колесник, Т. Б. Крючкова и др.; отв. редактор В. Ю. Михальченко. М. : Институт языкознания РАН, 2006. 312 с.
Cambridge Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org>
Collins Dictionary / Definition, Thesaurus and Translations. URL : <https://www.collinsdictionary.com>
Dictionary by Merriam-Webster : America's most-trusted online dictionary URL : <https://www.merriam-webster.com>
Longman Dictionary of Contemporary English. URL : <https://www.idoceanline.com>
Oxford Dictionaries : English Dictionary, Thesaurus and grammar help. URL : <https://en.oxforddictionaries.com>
Oxford Reference – Answers with Authority. URL : <https://www.oxfordreference.com>
Park R.E. Human Migration and the Marginal Man. *American Journal of Sociology*. 1928. Vol. 33. № 6. P. 881-893.
The Free Dictionary : Dictionary, Encyclopedia and Thesaurus. URL : <https://www.thefreedictionary.com>

(Матеріал надійшов до редакції 10.09.18. Прийнято до друку 28.09.18)

УДК: 81'1:530.192

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2018-74-21>

ЩЕРБАК Г. В.

(Запорізький національний університет)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІНГВОСИНЕРГЕТИКИ

У статті аналізується синергетика як механізм дослідження самоорганізації складних систем різної природи і призначення. Розглядаються основні аспекти синергетики, її місце в сучасній науці. Як міждисциплінарний напрямок науки, що вивчає закономірності процесів переходу від хаосу до порядку і назад, вона пропонує універсальну методологію дослідження динамічних, нелінійних, відкритих, дисипативних систем, до яких відноситься і мова.

Ключові слова: лінгвістика, синергетика, система, мова, самоорганізація